

governance and the rule of law: lessons from Colombia [Електронний ресурс] / Marcella G. . – November 27, 2009. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB955.pdf>. 9. Shapiro M. Law and politics: the problem of boundaries / M. Shapiro // The Oxford Handbook of Law and Politics [Edited by Keith E. Whittington, R. Daniel Kelemen, and Gregory A. Caldeira]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua/>. 10. Егоров С. А. Политическая юриспруденция в США / Егоров С.А. – М.: Наука, 1989. – С. 4.

УДК 32:316.752:316.324.8(477)

Л. А. РУДА

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розгляд людини крізь призму її поглядів на життя спричинив виникнення відповідної системи цінностей, в основу якої покладено віру в переважання загальносуспільних цінностей над потребами й інтересами окремої особистості. Тенденція людства до створення громадянського суспільства, члени якого поділяють цінності демократичного суспільства, відзначає наявність високого рівня політичної культури. Необхідна умова на шляху до створення такого суспільства – вимога розвитку структур та інститутів громадянського суспільства і залучення громадян до різних форм правової, громадської та політичної діяльності. З формуванням глобальної цивілізації життєві цінності світової та української спільноти кардинально змінюються. Політичні цінності сучасного українського суспільства характеризуються симбіозом демократичних та тоталітарних цінностей, що визначає унікальність політичного розвитку України.

Ключові слова: політичні цінності, інформаційна цивілізація, глобальні проблеми.

Рудая Л.А. Эволюция политических ценностей в контексте цивилизационной идентификации украинского общества

Рассмотрение человека через призму его взглядов на жизнь привел к возникновению соответствующей системы ценностей, в основе которой лежит вера в преобладание общегражданских ценностей над потребностями и интересами отдельной личности. Тенденция человечества к созданию гражданского общества, члены которого разделяют ценности демократического общества, отмечает наличие высокого уровня политической культуры. Необходимое условие на пути к созданию такого общества – требование развития структур, а также институтов гражданского общества и привлечение граждан к различным формам правовой, общественной и политической деятельности. С формированием глобальной цивилизации жизненные ценности мирового и украинского общества кардинально меняются. Политические ценности современного украинского общества характеризуются симбиозом демократических и тоталитарных ценностей, что определяет уникальность политического развития Украины.

Ключевые слова: политические ценности, информационная цивилизация, глобальные проблемы.

Ruda Lesya. The evolution of political values in the context of civilizational identification of the Ukrainian society

Consideration of man through the prism of its looks to life entailed the origin of the proper

© РУДА Леся Андріївна – здобувач кафедри політології та державного управління ЧНУ імені Юрія Федьковича

system of values, in basis of which a faith is fixed in predominance of public values above necessities and interests of individual. The tendency of humanity to create of the civil society which members divide values of the democratic society, have a high level of political culture is marked. A necessary condition towards the creation of such a society is a requirement in the development of structures and institutions of civil society and involving citizens in the various forms of legal, social and political activities. With forming of global civilization the vital values of world and Ukrainian association change radically. The political value of modern Ukrainian society characterized by a symbiosis of democratic and totalitarian values, that defines the uniqueness of Ukraine's political development.

Key words: *political values, informative civilization, global problems.*

Політика як сфера суспільного життя має свій ціннісний вимір, який синтезує в собі політична культура. Саме завдяки їй духовна практика функціонування суспільства, досвід співіснування різних типів політичної свідомості й поведінки переходять з теоретичної у практичну площину. Політична культура поєднує духовний і матеріальний способи освоєння політичного життя та узагальнює весь досвід життя у людському вимірі, тобто досвід існування політики як особливої сфери життєдіяльності суспільства і людини. Формування нової парадигми суспільного та політичного розвитку яскраво відображене в Східній Європі, де нові держави, які створені після розпаду комуністичних режимів, почали шукати шляхи для входження до світової цивілізації. Україна також не залишилася осторонь від всесвітнього руху до суспільства соціальної злагоди. Українську модернізацію можна визначити як новий цикл відновлення політичної системи суспільства, яка була б життєздатною і спиралася б на співіснування в єдиному організмі різних соціально-політичних сил.

Аналізуючи значення політичних цінностей для розвитку сучасної України, було досліджено ряд вітчизняних та зарубіжних наукових публікацій: В.С. Бакіров, А.К. Абішева, В.П. Горбатенко та ін. У досліджуваних матеріалах висвітлюються умови формування нових ціннісних орієнтацій сучасного світового співтовариства та розкривається їх значення для сучасного українського суспільства. На основі вказаних досліджень виділено основні шляхи інтеграції політичних цінностей українського суспільства в контексті цивілізаційного розвитку України.

Особливість ціннісної ідентифікації сучасної України полягає в тому, що вона у цивілізаційному і культурному сенсах є одночасно і європейською, і євразійською державою. На початку 1990-х років Україна прагнула створити соціально-політичні інститути за цивілізаційно-європейським зразком, а тому було проголошено створення професійного парламенту України, введено інститут президентства, змінено статус уряду, затверджено концепцію судової влади. Проте відсутність системного підходу до формування політичних структур призвела до протистояння різних гілок влади і, зрештою, до кризи влади в цілому. Це виявилось у неефективності всіх владних структур, неузгодженості та суперечності їх дій, протистоянні місцевих рад і виконавчих органів, втраті авторитету влади у населення.

Аналіз процесів модернізації у пострадянських країнах відображає Україну як «таку, що запізнюється», або як «таку, що наздоганяє», тобто передбачає визнання деякого еталону, до якого слід прагнути, суспільства, яке слід наздогнати. Під поняттям «модернізація, що наздоганяє» розуміється шлях національних прискорень і наближення до стандартів західної цивілізації, коли країна повторює на цьому шляху всі етапи, пройдені країнами Заходу.

Зміна наприкінці ХХ ст. політичної системи України викликала необхідність

трансформації політичної культури, що відбувається з певними труднощами. До цього призвели зневіра в політиці та владі, аполітичність населення. Як наслідок, більшість людей не оцінюють належним чином символів держави, лідерів політичних партій, не відслідковують основні події в житті країни та досить часто стають об'єктами політичних маніпуляцій. Розпад СРСР на незалежні держави призвів до того, що суспільство із застарілою системою цінностей опинилося в нових політичних, економічних та географічних умовах. На теренах сучасної України відбулася трансформація політичної культури, але продовжувала існувати та використовуватися громадянами та владою система цінностей, яка існувала за попередньої політичної системи.

Увійти до загальносвітового цивілізаційного процесу означає для нашої країни перейти на новий етап історичного розвитку, який пов'язаний з необхідністю відкидання старих ідеологічних кліше. Проте цей перехід не можна здійснити одразу, а тому Україна перебуває в перехідному періоді, який має свої особливості в економічній, соціальній, духовній та ідеологічній галузі.

Однією з ознак даного періоду є прагнення суспільства здійснити перехід від тоталітарного політичного режиму до демократичного. Але цей перехід від повністю протилежних систем не можна здійснити одразу, без впровадження відповідних реформ як у самій державі, так і у свідомості її громадян. Світовий досвід тільки підтверджує, що не можна перейти від тоталітарного режиму до демократичного без перехідного періоду, оскільки для цього немає відповідних умов¹. Кризова ситуація в українському суспільстві, яке розколоте на клани, угруповання і невеличкі групи, позбавлені єдиної об'єднуючої платформи, зумовлює руйнування колишньої ціннісної основи і нестачу нових політичних ідеалів. Така ситуація породжена ціннісною кризою, що сталася внаслідок краху тоталітарної ідеології, яка передбачала наявність у всього населення єдиної системи цінностей і досить успішно формувала ці цінності через загальнодержавну систему ідеологічного виховання і пропаганду. Внаслідок цього виникає низка соціальних проблем, з якими нині стикається Україна: політична дезорієнтація і демобілізація населення, економічна та соціальна нестабільність, криза православності й моралі, вражаюче падіння цінності людського життя і т. д.

Сучасна ідеологія для пересічного українця і досі асоціюється з тоталітарною системою та комуністичними поглядами. Протидія і заборона попередньої ідеології є способом поширення іншої ідеології, нової. Але негативне ставлення до ідеології викликало таке саме ставлення і до політичної освіти як такої. Політична освіта існує в будь-якому сучасному демократичному суспільстві та здійснюється політичними та державними інституціями². Спроба поповнити брак ідеалів просто запозичивши західну, демократичну систему політичних цінностей та впровадити її у масову свідомість українців була приречена на невдачу. Цінності та ідеали являють собою глибинні шари культури суспільства, органічний результат його історичного розвитку, формуються протягом століть, а то й тисячоліть. Тому механічне впровадження їх неминуче викличе реакцію відторгнення.

У соціальній сфері важливим є наявність диференціації та спрощення соціальної ідентифікації особистості. Визначення особистістю свого місця в соціумі сприяє формуванню політичної культури та політичної поведінки. Політолог Р. Лейн зазначав, що соціальна структура впливає на політичну поведінку двома способами: на мотивацію (позиції, цілі, потреби, які асоціюються з нею) і на наявні засоби досягнення політичних цілей³.

Входження України до світової цивілізації, до світового порядку, пов'язане з великими труднощами становлення демократичних сфер суспільного життя, політичного в тому числі. Процес демократизації сприяє наявності в суспільстві високого рівня культури, зокрема політичної, що допомагає формуванню відносин між різними сферами життєдіяльності суспільства. Політична культура відіграє важливу роль в адаптації до світової спільноти та змінюється відповідно до змін у соціумі. «Еволюція суспільства є, по суті, процесом адаптації, що відбувається під тиском обставин у свідомості окремих людей, які вже більше не терплять звичний спосіб думки, що склався в минулому при іншому збігові обставин, до них пристосовуваному»⁴.

Процес формування і функціонування політичних цінностей в окремо взятому суспільстві тісно пов'язаний із загальним розвитком моральних норм в різних сферах суспільного життя. Якщо зникають основи підвалин ціннісно-морального розвитку суспільства, то зникає і розуміння обов'язкового дотримання моральних норм. Наявність імморалізму навіть на теоретичному рівні вже є соціальною загрозою. «З огляду на відому податливість людського розуму, – зазначає Й. Гейзінга, – для багатьох цілком достатньо знати, що є філософи, які заперечують будь-які основи моралі, щоб зробити висновок, що із такої моралі нічого путнього не вийде»⁵.

Сьогодення вимагає від сучасного суспільства створення стійкої, диференційованої системи політичних суспільно-позитивних цінностей, які відповідали б уподобанням громадян, історичним реаліям та сприяли створенню демократичного суспільства. Спостерігається підвищення значення таких цінностей, як порядок і стабільність, зміцнення держави, від якої її громадяни очікують позитивних змін у вирішенні своїх матеріальних і соціальних проблем.

Тоталітарне суспільство створило систему цінностей, які мали абстрактний характер і були орієнтовані на «щасливе» майбутнє, не маючи відображення на практиці та у свідомості громадян. Верховна влада проголошувала цінності, які були загальними для всіх, формальними та наперед визначеними. Загальноприродні цінності проголошувалися пріоритетними, при цьому не враховувалися інтереси та побажання окремої особи. Зміна характеру політичної системи викликала необхідність трансформації політичної культури, яка проходить із значними труднощами та деформаціями. До цього призвели зневіра в політиці та владі, а також аполітичність населення.

В умовах сучасного розвитку людської цивілізації можна стверджувати, що ми живемо у світі культури, яка визначає всі сфери існування людства. Саме завдяки визначенню нових ціннісних орієнтацій такими, що регламентують більшість сфер людського існування, можна говорити про наявність особливого різновиду цінностей – політичних.

Розвитку цивілізацій, змінам у духовній культурі індустріального і постіндустріального суспільства сприяли значні досягнення людства в соціально-політичній та економічній сферах. З розвитком та модернізацією світу нова, постіндустріальна цивілізація сформувала основи нової ціннісної парадигми, яка ґрунтувалася на здобутках попередніх цивілізацій. Цінності, що мають загальнолюдський характер та закріплені у світових релігійних системах, є стабільними та пріоритетними для суспільства. До таких ціннісних основ належать: сукупний досвід розмежування добра і зла, утвердження демократичних морально-етичних норм, пріоритетність прав людини та ін. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що створення відкритого суспільства для діалогу національних культурних

цінностей, їх інтеграції не лише взаємно збагачує національні культури, а й створює умови для усвідомлення своєї унікальності, неповторності, внутрішньої цілісності та незалежності⁶.

Розпад колишнього СРСР на окремі незалежні держави призвів до того, що суспільство із застарілою системою цінностей опинилося в нових політичних, економічних і навіть географічних умовах. Попередня система цінностей ще жива та активно використовується громадянами в сучасних умовах трансформації політичної культури. Сучасне суспільство розкололося: паралельно існують дві культури, дві системи оцінок, норм, що виявляється в дестабілізації суспільства, виникненні конфліктів та напруженості.

Різноманітність ідей, цінностей, які спостерігаються в нашому суспільстві, означає існування тоталітарних стереотипів та одночасне виникнення національних ідей, розповсюдження демократичних норм. Все це дивовижно переплітається у формуванні політичної культури сучасного українського суспільства. Таке розмаїття є небезпечним, оскільки може призвести до поляризації суспільства, а це, в свою чергу, неминуче веде до конфлікту цінностей. Конфлікт цінностей як важлива складова соціокультурної ситуації, за висновками сучасних дослідників, є результатом довготривалого панування традиційних цінностей, спроб їх адаптації в неадекватних для цього середовища умовах⁷.

У новому, постіндустріальному, постматеріальному світі людина, її індивідуальність та особистість сама перетворюється на цінність. На думку сучасного американського соціолога Р. Інглегарта, зміни в соціально-культурній сфері особистості спричинені цілим комплексом різних факторів, а одним з основних є те, що більша частина населення західних країн виросла в умовах економічної та фізичної безпеки, тому потреби безпеки не є настільки актуальними, як раніше. Відбувається переоцінка пріоритетів та ціннісних орієнтацій. Справжньою цінністю стає екологічна, гуманітарна та правова безпека, яка гарантуватиме свободу для розвитку особистості⁸.

Нині все частіше можна почути про так званий «діалог культур» світової спільноти, в процесі якого світова спільнота отримує шанс вирішити найболючіші загальнолюдські проблеми, визначити загальноцивілізаційні цінності та пріоритети. Діалог культур веде до посилення взаємозалежності всіх частин світу, єднання людства для вирішення глобальних проблем⁹. Країни Заходу звертаються до моральних основ країн Сходу, які, в свою чергу, охоче користуються технологічними досягненнями західної цивілізації. Якщо раніше така співпраця розглядалася б як вестернізація, то нині вона виступає як взаємодопомога та взаємообмін існуючими надбаннями в різних галузях.

Процес зміни цінностей, як стверджує А. Абішева, притаманний кожній людині і є наслідком її свободи¹⁰. Сама свобода стає для сучасної людини цінністю й усвідомлюється нею як можливість самостійного вибору, наукового й особистісного пошуку, раціонального використання знань та інформації. Проте це призводить до виникнення диференціації, яка спричинена природною нерівністю здібностей і талантів людей. Отже, фактично обираючи свободу дій, ми обираємо і її добровільне обмеження.

На думку українського політолога В. Горбатенка, сьогодні можна говорити про процес постмодернізації, який включає: «переорієнтацію інфраструктури суспільства індустріального типу в напрямі розвитку його інформаційних можливостей та постматеріальних цінностей; формування екологічного суспільства, заснованого на впровадженні природозберігаючих технологій; розширення сфери

індивідуальної свободи людини, створення для неї можливостей вибору, незалежності від тиску традицій, середовища, місця проживання»¹¹. Проте слід зазначити, що відмова від попередніх цінностей та формування нової парадигми в умовах перехідного суспільства проходить із труднощами, які пов'язані з духовною кризою особистості, соціально дезорієнтацією та депресією.

Нині одним з основних напрямів розвитку української держави є принцип демократизації суспільства, що передбачає пріоритетність системи демократичних політичних цінностей. Така система гарантує громадянам трансформацію політичної, соціально-економічної і духовної сфер, утвердження загальнолюдських, постматеріальних норм та ідеалів. Сучасні постіндустріальні країни формували свою систему цінностей, норм, установок, ідей протягом значного історичного періоду, тому вони не можуть бути перенесені без певної адаптації до іншого суспільства, яке розвивається. На території України довгий час панували інші ідеї. Саме тому нині перед українським суспільством стоїть важливе завдання – органічно вписатися в систему цінностей західного світу, водночас не втрапивши своєї самобутності. Процес створення українським суспільством демократичної, соціально-правової та стабільної держави з розвиненим громадянським суспільством зустрічає перешкоди, які можна і необхідно вирішити.

Одним із головних чинників, які сприяли усвідомленню суспільством пріоритету загальнолюдських цінностей, є процес глобалізації. Нові проблеми, які постають перед окремими державами та світовою спільнотою в цілому, потребують вирішення в глобальному масштабі. Визначення загальнолюдських цінностей як головних вимагає створення нової ціннісної ієрархічної системи. За нової системи локальні цінності не виключаються і не абсолютизуються. Вони не повинні виключатися із загальнолюдських цінностей, але і не повинні переважати над ними. Для України є важливою проблемою ефективне та органічне поєднання національних цінностей із загальнолюдськими. Нація (і українська не є винятком) – це історична форма переходу від особливого до всезагального, яка може постійно змінюватися і не зводиться виключно до етнічних особливостей певної спільноти. Завдяки об'єднанню індивідів на певній спільній основі виникає громадянське суспільство, яке сприяє формуванню нових систем цінностей не лише в національному, а й у глобальному масштабі.

Проголошення загальнолюдських цінностей як пріоритетних для масової свідомості українського суспільства досі сприймається неоднозначно. Пояснення цьому слід шукати в багатовіковій історії України, яка перебувала переважно в умовах колективістської свідомості, бюрократичної опіки та нехтування загальносвітових прав людини. Якщо нові політичні цінності не забезпечуються відповідним стилем життя, поведінкою соціальних суб'єктів та державним устроєм, то їх проголошення залишається переважно формальним і не стає внутрішньою основою для існування суспільства. Саме цим можна пояснити той факт, що більшість демократичних цінностей, які були притаманні на період проголошення незалежності України, з роками втратили свою значимість для більшості українців.

Модернізація світового співтовариства та прагнення створення загальносвітової цивілізаційної системи сприяли зміні системи політичних цінностей сучасного світу. На зміну цінностям індустріального суспільства прийшли постматеріальні пріоритети людства, що викликало суперечності в їх сприйнятті в середині суспільств перехідного типу, до яких належить і Україна. На відміну від розвинених держав, де на перший план виходить духовно-культурний розвиток особистості,

для українського суспільства характерними є матеріальні цінності, від яких залежить його існування. Визначаючи пріоритетними загальносвітові цінності, важливим є шлях їх інтеграції в наш соціум, що сприяє рівноправному діалогу між державами та цивілізаціями. Впровадження та активне засвоєння серед молоді нових ціннісних орієнтацій повинне поєднуватися з культурно-історичним надбанням попередніх поколінь, адже лише поєднання міжнародних та національних цінностей сприяє ефективному та гармонійному процесу інтеграції світових держав у єдину спільноту.

1. *Політична система сучасної України: особливості становлення і тенденції розвитку* / [редкол.: Ф. М. Рудич (голова) та ін.]. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 352 с.
 2. *Фадеев Д.А.* Обучение демократии / Д. А.Фадеев // Полис (Политические исследования). – 1992. – № 3. – С. 25-30.
 3. *Lane R.* Political life. Why people get involved in politics / Lane R. – Ylencoe, 1959. – P. 185.
 4. *Веблен Т.* Теории праздного класса / Веблен Т. – М.: Мысль. – С. 203.
 5. *Хейзинга Й.* Homo Ludens. Статті по истории культуры / Й. Хейзинга / [пер., сост. и вступ. ст. Д. В.Сильвестрова; коммент. Д. Э. Харитоновича]. – М.: Прогресс-Традиция, 1997. – С. 307.
 6. *Мала* енциклопедія етнодержавознавства / [Римаренко Ю. І. та ін. (ред.)]. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – 942 с.
 7. Модернизация в России и конфликт ценностей / [А.С. Ахиезер, С.Я. Матвеева, Е.О. Орлова, В.Г. Федотова, И.Г. Яковенко]; ред. С.Я. Матвеева. – М.: ИФРАН, 1993. – С. 6.
 8. *Цивілісні орієнтації.* Аналіз соціально-філософських концепцій Заходу 80–90-х років / [А.Т. Гордієнко, В.С. Пазенок, Л.А. Ситниченко, С.О. Комарний, В.О. Курганський]. – К.: Наукова думка, 1995. – 226 с.
 9. *Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації:* матер. Другої Всесвіт. конф. (Київ, 23 трав. 2003 р.). – К.: МАУП, 2003. – 185 с.
 10. *Абишева А.К.* О понятии «ценность» / А.К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – №3. – С. 139-146.
 11. *Горбатенко В.П.* Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія / Горбатенко В.П. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 240 с.

УДК 123.2

В. О. ПАЛАГНЮК

МІСЦЕ СТУДЕНТСТВА В ПРОТЕСТНИХ КАМПАНІЯХ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПІДХІД

Досліджено участь студентських рухів у протестних кампаніях, що відбувались на теренах незалежної України. Розглянуто події 1990 р., 2000 р., 2004 р., у яких студенти брали активну участь. Вони зуміли продемонструвати свою прогресивність, що дозволяє вважати їх авангардом у демократизації політичної системи України.

Ключові слова: студентський рух, протестна кампанія.

Палагнюк В.А. Место студенчества в протестных кампаниях в независимой Украине: ретроспективный подход

Исследовано участие студенческих движений в протестных кампаниях, которые происходили на территории независимой Украины. Рассмотрены события 1990 г., 2000 г., 2004 г., в которых студенты принимали активное участие. Они сумели продемонстрировать свою прогрессивность, что позволяет считать их авангардом в демо-

© ПАЛАГНЮК Володимир Олександрович – магістр кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича